

vojak po opravljenem službovanju ponovno vstopil v vojsko; običajno so ti starejši vojaki uživali določene bonitete oz. so hitreje napredovali. V napisu je natančno navedena njegova starost, ki pa izkazuje razmeroma mladega vojaka: 34 let, 6 mesecev in 18 dni. Službenih let je opravil 15, morda tudi več, kar pa ni znano, ker je številka poškodovana. Nagrobnik sta mu dala postaviti brat Avrelij Marcelin in Avrelija Sabina (morda sestra ali svakinja, verjetno pa ne žena, ker bi bilo to na napisu omenjeno). Oba sta bila tudi njegova dediča. Pod napisom je upodobljena *ascia*, kamnoseško orodje, podobno sekiri oz. kladivu, ki se je uporabljalo pri obdelavi kamna, na rimskih nagrobnikih pa je verjetno imelo simbolični pomen nedotakljivosti groba, čeprav obstaja tudi cela vrsta drugačnih razlag.

Omembe vreden je tudi počastitveni napis za Gaja Kornelija Valenta (*C. Cornelius Valens*), po rodu iz mesta *Pompaelo* (Pamplona), ki se je v času markomanskih vojn mudil pri Marku Avreliju na dvoru, ki je bil tedaj, ok. leta 173 po Kr., v Sirmiju. Tam je Valent kot odposlanec iz tostranske Hispanije pri cesarju urejal finančne zadeve svoje province.

V knjigi je objavljenih še veliko drugih zanimivih napisov; zanimivi so tisti, ki so jih postavili senatorji oz. so jim jih dali postaviti drugi, dalje spomeniki rimskih vitezov, municipalne elite in osvobojenecv. Zelo zgovorni so napisi vojakov različnega ranga, medtem ko so spomeniki navadnih državljanov in peregrinega prebivalstva brez državljanstva zanimivi predvsem za preučevanje imen in imenskih formul. Vsi spomeniki so natančno opisani, navedena je vsa strokovna literatura, v kateri so bili objavljeni, vsa različna čitanja napisov in posebej posameznih problematičnih delov napisa, komentar pa ni vedno izčrpen. To je poleg dejstva, da je knjiga v latinščini, največji primanjkljaj nove izdaje korpusa latinskih napisov. Treba pa je poudariti, da zvezek vsebuje zelo lepe fotografije napisov s tistih rimskih kamnov, ki so se le uspeli ohraniti, sicer pa dobre risbe slabo ohranjenih napisov ter skice tistih, ki so zgubljeni, če so le bile kdaj napravljene v preteklosti.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Andreas Kakoschke: *Die Personennamen im römischen Britannien*. Alpha-Omega, Reihe A, Bd. 259. Olms – Weidmann, Hildesheim, Zürich, New York 2011. ISBN 978-3-487-14628-7. 671 strani.

Študenti in raziskovalci, ki se ukvarjajo z rimsko epigrafiko, onomastiko in jezikoslovjem, bi morali poznati dela A. Kakoschke, saj na eni strani prinašajo neprecenljiv vir podatkov in na drugi številna teoretična znanja na temo rimskega imenoslovja, s pomočjo katerega je mogoče ugotavljati tudi migracije in s tem tujce na določenem območju. V zadnjih desetih letih je izšlo že več del s to tematiko: kataloga osebnih imen po provincah (*Die Personennamen in den zwei germanischen Provinzen* – 2006, *Die Personennamen in der römischen Provinz Gallia Belgica* – 2010) in analize prebivalcev Germanije in Švice. Pred nami pa je naslednja v tej seriji, torej monografija o osebnih imenih v rimski provinci Britaniji.

Gre za izčrpen katalog osebnih imen v rimski provinci Britaniji, ki prinese obsežen pregled vseh v provinci izpri-

čanih družinskih (*gentilicia*) in osebnih (*cognomina*) imen med 1. in 3. stoletjem po Kr. (z izjemo redkih primerov pred tem časom in po njem). Ker želi avtor sliko zaokrožiti, so našla mesto v katalogu tudi imena prebivalcev iz province, ki so bila izpričana zunaj nje, pa naj so bili to pripadniki vojske ali civilisti. Iz istega razloga so bili upoštevani tudi napisi, ki omenjajo osebe, ki so bile v Britaniji v nekem časovnem obdobju samo enkrat, npr. senatorji kakor tudi prokuratorji iz viteškega razreda, pristojni za civilno upravo, ali viteški tribuni ali prefekti, ki so opravljali vojaške ali civilne funkcije. Prav tako so bila vključena imena centurionov, navadnih vojakov ali ljudi z drugimi funkcijami, ki so svojo službo opravljali v Britaniji. Katalog tako predstavi prozopografijo province – pregled vseh poimensko dosegljivih oseb, ki so v Britaniji prebivale ali so se tu daljši ali krajši čas zadrževale.

Katalog v prvi vrsti upošteva kamnite spomenike z napisi. Poleg tega so v katalogu tudi osebe, ki jih antična literatura postavi v provinco Britanijo. Samo deloma pa so upoštevani napisi na drobnih predmetih vsakdanje rabe (*instrumentum domesticum*). Izvor oseb, omenjenih na drobnih predmetih, je namreč negotov, zato branje številnih tovrstnih napisov velikokrat ostaja sporno; v posebnih okoliščinah, npr. če je ime redko, so imena kljub vsemu vključena v katalog.

Zapis za vsako ime je sestavljen iz treh delov: preprosta preglednica z osnovnimi podatki za ime, objave istega imena v drugi relevantni literaturi (OPEL – *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, RIB – *The Roman Inscriptions of Britain* ...) in komentar. Avtor uporablja številne kratice in okrajšave, ki uporabnika na začetku begajo, a se jih kmalu navadi. Njihova uvedba je razumljiva, saj je A. Kakoschke želel na pregleden način predstaviti imena in jih opremiti s čim več koristnimi podatki. V komentarju je prikazan tako avtorjev pogled na določeno ime kot tudi bibliografija, ki sodi k posameznemu imenu. Prva imena (*praenomina*) načeloma niso obravnavana posebej, če pa gre za zelo redko izpričano ime, mu avtor posebno pozornost posveti v komentarju.

Ker želi avtor povečati izpovedno moč seznama v pričujočem katalogu (v nasprotju z ostalimi priročniki in indeksi), niso navedena samo posamezna imena in vir, temveč popolno ime [prvo ime (*praenomen*), družinsko ime (*gentilicium*) (+ filiacija + navedba volilnega okrožja) + osebno ime (*cognomen*) ali *nomen simplex* + *nomen simplex* (očetovo ime)]. Če prostor to dopušča, je ime navedeno tako, kakor se pojavi v napisu, torej z ligaturami, apeksi, delitvijo vrstic in ločilnimi znamenji, a vedno v nominativu. Poleg tega so v katalogu navedeni še kraj in čas najdbe, trenutno mesto hrambe, datacija in – v primeru, če je prepoznaven – status omenjene osebe (vojaška funkcija, poklic, družinska razmerja itd.). Poleg tega je mogoče najti namig na tuj/etnični izvor osebe. Katalog navaja imena po abecednem redu in podaja informacije o jezikovnem izvoru imen (keltski, germanski, latinski, grški itd.). V komentarju je mogoče najti dodatne, omembe vredne posebnosti glede napisov ali imen na njih. K napisom oz. imenom pa je vključena tudi sekundarna literatura. Avtor podrobneje obravnava napise, na katerih so bila izpričana (za Britanijo) redka imena, pa tudi tista, ki so v Britaniji posebej pogosta. Prav tako več pozornosti nameni napisom, kjer je naveden tudi izvor (*origo*) ali kakšna druga posebnost.

Kakoschke se teoretično na tem mestu s problemi onomastike in prozopografije sicer ne ukvarja, a vendar se problemov dotakne ter sproti opozarja na relevantno literaturo. Pri posameznih imenih se tako srečamo s pojmi Deckname (prevedeno ime) in pseudogentiliciji, na katere sproti jasno opozarja, pri čemer navede tudi avtohtono ime, iz katerega je nek pseudogentilicij nastal. Pri posameznih imenih avtor doda tudi njihov jezikovni izvor, kar nam pri številnih imenih keltskega izvora lahko pomaga tudi pri preučevanju dvojezičnosti na prostoru rimske province Britanije, kar je tematika, ki je v zadnjem času postala bolj zanimiva in se je je mogoče lotiti prav s pomočjo napisov ter domačih imen na določenem območju.

Pri zbiranju gradiva avtor pritegne delo "Names on terra sigillata" B. R. Hartleya in B. M. Dickinsona, izdajo rimskih napisov Britanije (t.i. *RIB*) ter *OPEL*. Tako imamo prvič na enem mestu zbrana vsa imena ene province, kar omogoča hitrejši in lažji študij imenskega materiala, obenem pa katalog imen predstavlja osnovo za mnogovrstne analize s področja onomastike, prozopografije, migracij v antiki, jezikovnega izvora imen itd. Gradivo, ki je zbrano na enem mestu, se ponuja in čaka na natančnejšo obdelavo. Pri tem so mogoče primerjave z nekaterimi drugimi provincami, za katere je avtor podobne kataloge že pripravil, kmalu se obetajo tudi še novi katalogi imen po provincah in s tem nove primerjave ter analize (leta 2012 naj bi izšel katalog osebnih imen v provinci Norik, ki je za nas še toliko bolj zanimiv).

Avtor si je s tem katalogom (in drugimi že izdanimi oziroma načrtovanimi) zadal težaško delo, ki je z rezultatom, torej v našem primeru 671 strani obsegajočim katalogom, gotovo nagrajeno. Morda se zdi, da cena knjige (približno 250 EUR) ni sorazmerna z vsebino, vendar bodo katalogi osebnih imen po posameznih provincah gotovo kmalu predstavljali osnovni pripomoček za onomastične in prozopografske raziskave v rimskem imperiju, zato je nakup teh knjig neobhoden posebej za knjižnice z epigrafsko in onomastično literaturo.

Julijana VISOČNIK

Martina Paul: *Fibeln und Gürtelzubehör der späten römischen Kaiserzeit aus Augusta Vindelicum/Augsburg.* Münchner Beiträge zur Provinzialrömischen Archäologie 3, Reichert Verlag, Wiesbaden 2011. ISBN 978-3-89500-783-5. 162 strani, 18 tabel.

V tretjem zvezku serije *Münchner Beiträge zur Provinzialrömischen Archäologie* so predstavljene fibule in pasna oprema iz obdobja od poznega 3. do sredine 5. st. iz mesta *Augusta Vindelicum* – današnjega Augsburga.

Augusta Vindelicum leži na visoki terasi ob sotočju rek Wertach in Lech, pribl. 35 km južno od Donave, v rimski provinci Reciji. Ker ležijo ostanke pod današnjim Augsburgom, je topografija rimskega mesta slabo poznana. Poleg modernih pozidav je rimske ostanke prizadela tudi sprememba toka reke Lech, tako da so veliki deli na vzhodnem obrobju mesta izgubljeni. A kljub temu je, posebno po ustanovitvi spomeniške službe leta 1978, kontinuirano terensko delo prineslo pomembna nova spoznanja o razvoju mesta ter bogate najdbe.

Obsežno poglavje o topografiji in razvoju mesta od sredine 2. st. dalje povzema do sedaj objavljene ugotovitve o poselitvi v rimskem obdobju. Kastel na tem mestu je dokumentiran že od poznoavgustejskega oz. zgodnjeterijskega obdobja. Mesto je bilo v času markomanskih vojn obdano z obzidjem, ki je zajemalo okrog 85 ha. Potek obzidja je jasen na jugu in zahodu, na severu in vzhodu pa le domneven. Leta 179 je bila v bližnjem Regensburgu (*Reginum*) stacionirana *legio III Italica*, medtem ko je bil civilni sedež province Recije v tem obdobju v mestu *Augusta Vindelicum*. Tu je z več napisi dokumentiran sedež upravitelja province tudi v pozni antiki.

Od vlade Trajana dalje so bile stavbe v mestu kamnite. Od javnih stavb srednjega cesarstva so ohranjeni ostanke dveh term, kot tempelj interpretirana stavba ob *porta principalis sinistra*, tržnice in skladišča.

Markomanske vojne pomenijo začetek nemirnega obdobja, ki ga zaznamujejo pogosti germanski vpadi. Močan germanski vpad je mesto prizadel v štiridesetih letih 3. st., ko je bilo porušeno predmestje na območju Sv. Križa. Predmestje si tu ni nikoli več opomoglo, obnovljene pa so bile obrambne naprave. Kljub omenjenemu opustošenju nekateri bogati grobovi iz sredine 3. st. kažejo na relativno blagostanje provincialne prestolnice. Uničujoče vpade Semionov in Jutungov, ki so segli vse do severa Italije, dokumentira oltar Marka Simplicinija Genialisa (*M. Simplicinius Genialis*), posvečenega 11. 9. 260, ki prikazuje dvodnevno bitko, po kateri je bilo osvobojenih več tisoč ujetih Italikov. Del na oltarju omenjenih enot je bil verjetno stacioniran v Augsburgu. V šestdesetih in sedemdesetih letih se vpadi Germanov nadaljujejo. Napis Proba iz leta 281 po Mackensenu dokazuje ponovno vzpostavitev civilne infrastrukture v mestu in ne gradnje limesa Donava–Iler. Na ponovne vpade odgovori cesar Dioklecijan z uspešnim pohodom proti Alamanom.

V času zgodnjega 4. st. je bila Recija del prefekture *Italia* in je pripadala diecesi *Italia annonaria*. Konstantin je Recijo razdelil na dva dela in *Augusta Vindelicum* je postala glavno mesto novonastale province *Reatia Secunda*. Sedež vojaškega poveljstva za obe Reciji je v Regensburgu, v Augsburgu pa poleg civilne uprave ostane še zakladnik in sedež vojaških skladišč, v katerih so hranili in razdeljevali davke v blagu, dragocene kovine in tudi vojaško opremo.

Izgradnji limesa okr. leta 300 sledi kratkotrajno obdobje miru. V konstantinskem obdobju je bilo obzidje utrjeno z zunanji stolpi in širšim jarkom. Mesto so ponovno prizadeli vpadi Svebov 357 in Jutungov 358, po sredini 4. st. je v njem dokumentiranih več novih zgradb. Zadnja prenova obzidja je na podlagi Honorijevega novca datirana v pozno 4. st., dve zakladni najdbi novcev iz zgodnjega 5. st. pa znova kažeta na germanske vpade.

Mnenja o neposredni kontinuiteti mesta iz poznorimskega obdobja do današnjih dni so deljena. V njen prid govori npr. kult svete Afre, mučenice iz časa Dioklecijana, vendar manjkajo arheološki materialni dokazi (npr. starokrščanska cerkev). Prvi dokazi za škofijo v Augsburgu tako izvirajo šele iz poznega 8. oz. zgodnjega 9. st., a novejša raziskave so kljub temu dale nekaj najdb, ki verjetno kažejo na obstoj krščanske skupnosti v pozni antiki (oljenke, steklena skodela z motivom Adama in Eve ...). Njeni člani so verjetno pokopani v številnih grobovih (večinoma brez pridatkov)